

"לא יהיה לך אלוהים אחרים על פניי"

ערך הליבה : לקיחת אחריות על חיינו

הדיבר "לא יהיה" אוסר על קיום עבודה זרה: השתחוות לפסלים, הקרבת קורבנות לאלים ועוד.. כיום, בעולם היהודי, לא קיימת עבודת אלילים. נשאלת השאלה- מה רלוונטיות הדיבר לימינו? במבט מעמיק נגלה שגם בדורנו יש לנו "אלוהים אחרים" אותם אנו עובדים. הכוונה ל"כוחות" שכביכול מנהלים את חיינו וגוזלים מאתנו את הבחירה. ע"פ הרמב"ם אמונה בגורל שנגזר מראש הינה סוג של עבודת אלילים. כאשר אני מאמין בכוח חיצוני שמנהל את חיי אני מסיר מעליי אחריות- "למה אני צועק? כל המשפחה שלי ככה!" "למה גנבתי? גדלתי בשכונה מפקפקת!" "למה נטלתי חלק בחרם שנעשה בכיתה? כי כולם עשו כך!" הנטייה להימנע מאחריות היא עתיקת יומין. גם האדם הראשון בחטא עץ הדעת הטיל את האשמה על חווה, שהטילה את האשמה על הנחש. שניהם ברחו מאחריות ועל כך נענשו בעונש חמור. ההיפך מזריקת אחריות החוצה, ההיפך מבריחה, הינו- בחירה. נכון, לא בחרנו את נתוני חיינו- צבע העיניים, המשפחה שלנו, הארץ בה נולדנו, מגבלות פיזיות ורגשיות כאלו או אחרות.. אך בהחלט הבחירה בידינו בכל רגע נתון כיצד להתנהל עם הנתונים שלנו. לא חסרות דוגמאות של דמויות מפורסמות ומשפיעות המגלות כי צמחו מתוך מציאות לא פשוטה- של עוני, אלימות, נכות. זוהי הכוונה מצוינת למתבגר בגיל המצוות- אתה אחראי על חייך! במקום להפוך את ההזדמנות לקושי, הפוך את הקושי- להזדמנות, ואת המשבר- למבשר. הבחירה בידך- בחר בטוב!

סיכום הסדנא:

- הכרנו בנטייה האנושית "לזרוק אחריות". ראינו שאנשים נוטים "לזרוק אחריות" על המשפחה בה גדלו, המזל שלהם, הגנטיקה, הגורל, החברה (לחץ חברתי).
- למדנו את הדיבר "לא יהיה לך אלוהים אחרים על פניי" בפרשנות נוספת על הפשט והיא: שלא יהיה שום גורם בחיי שאני מייחס לו שליטה נחרצת על חיי ומסיט אותי מ"צלם אלוקים" שבי. כיוון שכך- במקום **בריחה** מאחריות עליי לקחת אחריות ולבצע **בחירה** בטוב.
- הדגמנו את נושא הבריחה מאחריות דרך חטא האדם הראשון. בסיפור המקראי הן אדם והן חווה נמנעים מלקיחת אחריות ומאשימים גורם אחר, על כך הם נענשים בחומרה.
- ערכנו דיון בנושא אפשרויות הבחירה בחיים כאשר נתונים רבים כבר "נבחרו" עבורנו- המשפחה שלנו, צבע העיניים, העם שלנו, עצם הגעתנו לעולם..
- ראינו שעל אף שלכולנו נתוני פתיחה מוגדרים ומחולטים, עדיין הננו בעלי בחירה לגבי מה לעשות עם הנתונים הללו. ביכולתנו לקחת את אותה תכונת אופי למקום חיובי ומצמיח וחלילה, למקום הרסני. בידינו הדבר.
- סיפרנו על דמויות מעוררות השראה שלמרות נתוני פתיחה קשים הגיעו להצלחה בחיים, כל זאת בזכות בחירתם בחיים, במציאת הטוב שבהם ובחייהם ובשכלולו.
- הסברנו שיש סוגי התייחסויות שונות לחיים: "בגלל, למרות ובזכות"-

אני יכול "לסבול" בגלל נתון מסוים בחיים, או להצליח "למרות" הקושי, או- להצליח "בזכותו"!

לעולם לא נוכל לבחור את נתוני החיים שלנו- אך תמיד נוכל לבחור מה לעשות איתם.

- בתרגיל הסיום זיהה כל תלמיד נקודה בחייו שהוא יכול להכנע לה, לחילופין, להשתמש בה כמקפצה להתקדמות בבחינת "המשבר הופך למבשר".

הצעות לפעילות המשך בכיתה :

** הערה כללית למורה- כיוון שמדובר בדיבר מופשט ומורכב ההצעות נוגעות להיבטים שונים הקיימים בדיבר-

ערך לקיחת האחריות, החשיבות שבהתנהלות מוסרית (הקשבה לקוד האלוקי) אל מול הקשה ל"אלוהים אחרים" (לחץ חברתי לדוגמא), משמעות הבחירה החופשית, יכולת הבחירה על אף נתוני חיים קשים.

1. "לא יהיה לך אלוהים אחרים על פניי"- בסיפור המכבים.

בסיפור חנוכה הידוע, בו נלחמו בני משפחת חשמונאי (המכונים "מכבים") ביוונים ובמתיוונים, ישנו קיום ברור של הדיבר "לא יהיה לך אלוהים אחרים על פניי".

רקע: אנטיוכוס עולה לשלטון, כובש את ירושלים, מטיל מיסים כבדים על היהודים וגוזר גזרות רחניות על עמ"כגון: איסור שמירת שבת וציון מועדים, איסור ברית מילה ועוד. כאשר כל המפר אותן נענש בעונש מוות אכזרי. היהודים מגיבים באופנים שונות לגזרות אנטיוכוס. חלקם מתיוונים, חלקם שומרים מצוות בסתר מתוך הבנה כי אין אפשרות להתנגד לאימפריה היוונית העצומה, וחלק קטן מאוד מחליט להתקומם ולמרוד. אלו הם משפחת חשמונאי, בראשם מתתיהו הכהן ועמו חמשת בניו הגיבורים.

האירוע המכונן של פרוץ מרד החשמונאים מתואר בספר מקבים א' פרק ב'-

(יד) ויהי כאשר באו פקידי המלך אנטיוכוס לעיר מודיעין להעביר את העם מתורת ה' לעבודת האילים ולזבוח להם. (טו) וילוו אליהם רבים מבני ישראל, ומתתיהו ובניו התחזקו. (טז) ויאמרו שרי המלך אנטיוכוס אל מתתיהו לאמור. (יז) הן איש נגיד ונכבד אתה בקרב עמך, ומספר בניך רבים וגם רבה משפחתך, לכן קרב נא אתה ראשונה לעשות את מצות המלך כאשר עשו בכל מדינות מלכותו, וגם כל אנשי יהודה וירושלים. (יח) ואתה ובניך תמצאו חן בעיני המלך, וייתן לכם זהב וכסף ומתנות יקרות. (יט) וישא מתתיהו את קולו ויאמר. (כ) אם אמנם יסורו כל עבדי המלך גוי גוי מאלוהיו וישמעון לקולו להמיר את חוקות אבותיהם. (כא) לא כן אנכי ומשפחתי, כי לא נסור ימין ושמאל מאחרי חוקות אבותינו. (כב) חלילה לנו לשוב ממצוות ה' אלוהינו ולהפר בריתו אתנו. (כג) לכן את דתי המלך לא נעשה, ואת חוקותינו לא נמיר בחוקות המלך. (כד) ויהי ככלותו לדבר, ויגש איש מבני ישראל לעיני כל הניצבים אל הבמה אשר במודיעין לזבוח זבח כאשר ציוה המלך אנטיוכוס (כה) וירא מתתיהו, ויחם לבבו ותבער קנאתו על תורת אלוהיו. (כו) וירץ בחמתו אל האיש, וימיתו אצל הבמה, וגם את הפקיד המית, ויתוך את הבמה. (כז) ויקנא לתורת אלוהיו כאשר עשה פנחס לזמרי בן סלוא. (כח) וירץ אחרי כן בתוך העיר ויקרא בקול גדול ויאמר: מי האיש החרד לתורת אלוהיו ומחזיק בבריתו - יבא אחרי.

- למורה- כדאי להסביר שוב במילים שלך את המתרחש בקטע זה.
- חוו דעתכם על מעשה זה של מתתיהו. מה נדרש ממנו ומבניו על מנת "לשחות נגד הזרם" ולא להשתחוו לפסל?
- על מה רצו לשמור מתתיהו ובניו?

מי קיים את הדיבר "לא יהיה לך אלוהים אחרים על פניי"? המתיוונים או המכבים? מי הפר את הדיבר?

- האם אתם מכירים דוגמאות נוספות בהיסטוריה היהודית בו התבקשו יהודים "לעבור על דתם" ובכל זאת הם התעקשו לדבוק בה ולא לעשות להם "אלוהים אחרים"? חשבו מה היה קורה לעם שלנו אילו היו נכנעים ללחצים תרבותיים או אחרים ועובדים "אלוהים אחרים".

2. שאול המלך מתנער מאחריות

בהמשך לערך "לקיחת האחריות" שדובר בסדנא נספר על שאול המלך שאיבד את המלוכה בין היתר בשל אי-לקיחת אחריות. נספר ונקריא לתלמידים את הקטע הבא. יש לעצור ולשאול שאלות כאשר מסומנת כוכבית.

היום בו איבד שאול את המלוכה-

רקע : שמואל הנביא מעביר לשאול המלך את ציווי ה' להלחם בעם העמלקי ולהכרית אותו לחלוטין- אנשים, נשים וטף, וכל הבהמות שלהם וכן אוסר על לקיחה מהחרם- הרכוש השייך להם. זאת כעונש על כך שהעמלקים פגעו בעם ישראל כאשר הם יצאו ממצרים, בשיא חולשתם. שאול מותיר את אגג מלך עמלק חי, וכן את הבהמות. כמו כן נלקח רכוש מהעמלקים. **אלוקים כועס על כך ושמואל נשלח להוכיח (=לנזוף, להתעמת) את שאול על חטאו-** וַיֵּבֶא שְׂמוּאֵל, אֶל-שָׂאוּל; וַיֹּאמֶר לוֹ שָׂאוּל, בְּרוּךְ אַתָּה לַיהוָה—הֲקִימְתִי (=קִיִּמְתִּי), אֶת-דְּבַר ה' . יד וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל, וַיְמַהֵר קוֹל-הַצֶּאֱן הַזֶּה בְּאָזְנִי, וְקוֹל הַבְּקָר, אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁמֵעַ . טו וַיֹּאמֶר שָׂאוּל מֵעַמְלֵקֵי הַבְּיָאוֹם, אֲשֶׁר חָמַל הָעַם עַל-מִיטְבַּת הַצֶּאֱן וְהַבְּקָר, לְמַעַן זָבַח, לַיהוָה אֱלֹהֵיךָ; וְאַתָּה הַיּוֹתֵר, הַחֲרַמְנוּ.
*האם שאול לוקח אחריות? על מי הוא מטיל את האחריות?

תגובת שמואל לא מאחרת לבוא-

טז וְלָמָּה לֹא-שָׁמַעְתָּ, בְּקוֹל ה'; וַתַּעַט, אֶל-הַשֶּׁלֶל, וַתַּעַשׂ הַרַע, בְּעֵינֵי יְהוָה. כ וַיֹּאמֶר שָׂאוּל אֶל-שְׂמוּאֵל, אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה, וְאַלְהֵי, בְּדַרְךְ אֲשֶׁר-שָׁלַחְתָּ ה'; וְאַבִּיא, אֶת-אֲגַג מֶלֶךְ עַמְלֵק, וְאֶת-עַמְלֵק, הַחֲרַמְתִּי . כא וַיִּקַּח הָעַם מִהַשֶּׁלֶל צֹאן וּבָקָר, רֵאשִׁית הַחֶרֶם, לְזָבַח לַיהוָה אֱלֹהֵיךָ, בְּגִלְגַּל.
*שמואל ממשיך בתוכחה- האם שאול לקח אחריות על לקיחת החרם שאסר ה' אותו?

בעקבות חטא זה מקבל שאול עונש חמור-

יגן(=בגלל ש..) מֵאַסַּת אֶת-דְּבַר יְהוָה, וַיִּמְאַסְךָ, מִמֶּלֶךְ . כד וַיֹּאמֶר שָׂאוּל אֶל-שְׂמוּאֵל חֲטָאתִי, כִּי-עֲבַרְתִּי אֶת-פִּי-יְהוָה וְאֶת-דְּבַרְיָךְ: כִּי יְרַאתִי אֶת-הָעַם, וְאֲשַׁמַּע בְּקוֹלָם . כה וְעַתָּה, שָׂא נָא אֶת-חֲטָאתִי; וְשׁוּב עִמָּי, וְאֲשַׁתְּחִוָּה לַיהוָה . כו וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל אֶל-שָׂאוּל, לֹא אֲשׁוּב עִמָּךְ: כִּי מֵאַסַּתְּהָ, אֶת-דְּבַר יְהוָה, וַיִּמְאַסְךָ יְהוָה, מִהָיִוֹת מֶלֶךְ עַל-יִשְׂרָאֵל.

*חוו דעתכם על התנהלותו הכוללת של שאול? כיצד הייתם מצפים ממלך בישראל ומנהיג בכלל לנהוג כאשר הוא שוגה? שתפו את הכיתה במקרים בו אתם לקחתם אחריות על שגיאה שלכם.

3. יש לי דילמה !

נזכיר כי הדיבר "לא יהיה לך אלוהים אחרים על פניי" מלמד אותנו שלא לתת לאף כוח או סמכות חיצונית לנהל את חיינו. בדילמות הבאות ננסה לראות כיצד ניתן ליישם הבנה זו בחיינו.

מקרה 1: מבחן הכניסה לעולם ה"מקובלים"

לפחות עשר תלמידות מכיתות ח' ו-ט' בתיכון בתל אביב הודו שגנבו בתקופה האחרונה בגדים מחנויות מותגים בדיזינגוף סנטר. הן הסבירו שעשו זאת כמבחן כניסה לחוג חברתי מבוקש, ולשם כך היה עליהן להציג את הפריטים הגנובים למחרת בבית הספר. "בסך הכול רציתי להיות חלק מהחבר'ה", הסבירה אחת התלמידות לבני משפחתה. "גנבתי פרטי לבוש שאני אפילו לא יודעת מה הם, חלקם בכלל לא במידה שלי, רק בשביל להראות אותם לחברות שלי. אפילו לא השתמשתי בהם." החקירה העלתה שמדובר בקצה הקרחון של טרנד פילי שהתפתח אצל תלמידות אותו בית הספר. שיטת הגניבה הייתה פשוטה: התלמידות היו נכנסות לחנות, לרוב בצמדים, כשבתיקיהן פלייר (כלי חיתוך). הן היו לוקחות את הבגדים לחדר ההלבשה ושם מפרקות מהם את זמזם הביטחון שנועד למנוע גניבות. (מתוך ynet 28.1.2015)

חוו דעתכם על מעשה זה של הנערות. כיצד באה לידי ביטוי במקרה זה הפרת הדיבר "לא יהיה לך אלוהים אחרים על פניי"? על איזה דיבר נוסף נעשתה עבירה? איך אתם הייתם מתמודדים בסיטואציה כזו? כיצד היה ניתן לפעול אחרת לאור הדיבר "לא יהיה לך אלוהים אחרים על פניי"?

מקרה 2: הציון - מעל הכל?

הוריה של הילה תמיד חינו אותה להשקיע בלימודים. "רק עם ציונים טובים תוכלי להתקבל לאוניברסיטה טובה ולמצוא מקצוע טוב" הם נוהגים לומר. ואכן, הילה משקיעה בלימודים את כל מרצה. היא תמיד מכינה שיעורי בית בזמן, לומדת למבחנים ומצליחה. היא אפילו ויתרה על תנועת הנוער שכל חברותיה הולכות אליה בשביל להשקיע בלימודים. הגיע המבחן המסכם באנגלית. הילה התכוננה רבות למבחן זה אך להפתעתה בזמן המבחן היא קבלה "בלאק אאוט" ושכחה את החומר. מתוך מתח רב היא החליטה להעתיק מהמבחן של שכנתה. לשמחתה, היא זכתה בציון טוב במבחן זה כמו תמיד.

חוו דעתכם על המקרה. מה הייתם עושים לו אתם הייתם הילה? אילו דיברות הופרו כאן? כיצד היה ניתן לפעול אחרת לאור הדיבר "לא יהיה לך אלוהים אחרים על פניי"?

מקרה 3: מוסר בשעת מלחמה

דביר הוא חייל קרבי. במהלך מלחמת "צוק איתן" לחמה פלוגתו של דביר בעזה. במהלך הקרבות השתלטה כיתתו על בית מקומי על מנת לתפוס מחסה ועמדה אסטרטגית טובה לניהול קרב. לאחר ביצוע נהול ההשתלטות הרשמי החלו שני חיילים לחטט ברכוש הפרטי של דיירי הבית, לשתות ולאכול ממטבחם כשהם מותירים לכלוך ובקבוקי שתיה על הרצפה. דביר מזועזע מהתנהגותם ומעיר להם על כך. הם עונים לו בתגובה " אל תהיה לנו יפה-נפש! במלחמה כמו במלחמה אין גבולות!"

חוו דעתכם על המקרה. כיצד עברו שני החיילים על הדיבר "לא יהיה לך אלוהים אחרים על פניי"? כיצד קיים דביר את הדיבר? בתורה, וכן בחוקי צה"ל, ישנם כללים ברורים לגבי התנהלות בשעת לחימה. כללים שנועדו לשמור על מידת מוסר נאותה גם תחת תנאי המלחמה המתישים פיזית ונפשית. מדוע חשוב שגם בשעת מלחמה "יהיה לנו אלוקים"?

4. גורל או בחירה? – בחירה חופשית ביהדות.

*** למורה- חלק זה מוצע כהרחבה על נושא הבחירה החופשית המוזכר בסדנא.

נפתח בשאלה לתלמידים-

- האם, לדעתכם, האדם בעל בחירה במעשיו?

התפיסה היהודית מאמינה בבחירה החופשית. בחירה חופשית משמעותה כי כל אדם יכול להשפיע על מהלכי חייו באמצעות בחירתו ומעשיו.

הרמב"ם מציג זאת בצורה הבאה-

"רשות לכל אדם נתונה, אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק -הרשות בידו, ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע - הרשות בידו... הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאיזה דרך שירצה... ודבר זה עיקר גדול הוא, והוא עמוד התורה והמצווה... שאין הבורא כופה בני האדם ולא גוזר עליהן לעשות טובה או רעה, אלא הכול מסור להם (=לבחירתם)".(משנה תורה לרמב"ם)

עקרון הבחירה החופשית בא לידי ביטוי **בספר דברים** במילים הבאות:

"העידותי בכם היום, את-השמיים ואת-הארץ—

החיים והמוות נתתי לפניך, הברכה והקללה; ובחרת, בחיים--למען תחיה, אתה וזרעך." (דברים ל' י"ט)

וכן בעמדתו של **רבי עקיבא** בגמרא (כדאי לשאול את התלמידים מה הכוונה, לדעתם, ורק אז להציג את הפירוש):

"הכול צפוי - והרשות נתונה" (מסכת אבות ג', ט"ו) =

האל יודע הכול מראש - ובכל זאת האדם חופשי לבחור את דרכו.

- כיצד התפיסה היהודית מתחברת לדיבר "לא יהיה לך אלוהים אחרים על פניי?"

5. "למרות כל הסיכויים"- סיפורים מעוררי השראה על אנשים שהצליחו למרות הכל.

בסדנא על הדיבר "לא יהיה לך אלוהים אחרים על פניי" עסקנו ביכולתנו לבחור על אף נתונים רבים הקבועים בחיינו. דבר זה אפשרי גם כאשר הנתונים קשים ביותר.

הסיפורים הבאים, המלווים בסרטונים, ממחישים כי על אף קושי, גופני או נפשי, ניתן לבחור בחירות משמעותיות ולהגיע להצלחה מעוררת השראה בחיים.

*** סרטונים נוספים ניתן למצוא באתר המורים שלנו.

מומלץ להקרין הסרטון ולאחריו לשאול את התלמידים-

- כיצד התרשמתם מהדמות שראיתם? מה אתם למדים ממנה?
- כיצד זה מתקשר לדיבר "לא יהיה לך אלוהים אחרים על פניי?"

בז'ה נבבה הוא אצן אולימפי ישראלי. הוא גם עיוור מלידה. בז'ה נולד באתיופיה. כאשר אביו הבין שבנו עיוור, הוא נבהל ועזב את אמו. בזה ואמו עלו ארצה כשהיה בן 7. בז'ה מעיד כי היה בדכאון בשל מגבלת הראייה שלו, הוא נהג לעשן והיה כבד משקל.

בשלב מסוים הוא נתקל בעמותת "אתגרים" התומכת ומשקמת בעלי מוגבלויות בעזרת סוגי ספורט שונים. בזה החל לרוץ בעזרת מתנדב צמוד, כאשר הם קשורים זה לזה בפרק כף היד. לאחר אימונים מפרכים ותחרויות רבות, בזה הגיע למקום חמישי בעולם באולימפיאדת בייג'ינג.
<https://www.youtube.com/watch?v=EadcM1gLbmU> כתבת "מבט" על בזה.

פסקל ברקוביץ' היא ספורטאית פאראלימפית, מרצה, עיתונאית, סופרת ובמאית. פסקל נולדה בצרפת. בשנות נעוריה נקטעו 2 רגליה ע"י רכבת. פסקל עלתה לישראל והתנדבה לצה"ל על אף פציעתה הקשה. לאחר שירותה הצבאי החלה להתאמן לאולימפיאדת הנכים בענף השחיה, אופני יד וטיפוס על קיר, בו היא מדורגת כמספר 4 בעולם. בשנת 2014 נבחרה פסקל להיות ממשיאות המשואה ביום העצמאות:
<https://www.youtube.com/watch?v=FLanUSPR3ww>

6. אחריות-בגיל ההתבגרות!

מקרינים לתלמידים את הסרטון הבא המציג נער בר מצווה המעלה שאלה –

"מה השתנה אצלי אחרי חגיגת בר המצווה? איזו אחריות אני צריך לקחת?"

<https://www.youtube.com/watch?v=259EMC8iyik>. מבקשים מהתלמידים להציע את תשובותיהם לשאלתו.

ניתן לסיים בקטע מתוך "ספיידרמן". בקטע נראה ספיידרמן משוחח עם דודו לאחר שהושעה מבי"ס בשל קטטה. הדוד אומר לו שהתנהגותנו בגיל ההתבגרות היא זו שמעצבת את האדם שנהיה בעתיד. וכן- **"עם כוח גדול באה אחריות גדולה"**.

<https://www.youtube.com/watch?v=P9MXg3N6jDE>

7. רגע של שיתוף

נקודות לשיתוף: כיצד הדיבר "לא יהיה לך אלוהים אחרים על פניי" וערך האחריות העולה ממנו נוגע בי? איך אני מיישם אותו בחיי? מה הקושי/הרווח בקיום הדיבר? כיצד השפיע עליי לימוד הדיבר?